

Dybbøl Sogn i Krigsaarene 1848—50.

Optegnelser af Pastor K. Karstensen.

Meddelte af Louis Bobé.

Nedenstaaende Optegnelser, indførte i Dybbøl Kirkebog (begyndt af David Monrad 1693) ere forfattede af Pastor Kristen Karstensen, født 25. April 1809 i Kjær, Ulkebøl Sogn, Als, Søn af Boelsmand Karsten Davidsen og Marie Hansdatter. Han blev Student fra Ribe Skole 1831, Kandidat i Kbhvn. 1836, siden Huslærer hos Stiftamtmand Knuth og valgtes 28. April 1839 til Præst i Dybbøl. Gift 31. Maj 1839 med Emma Jensine Kielsen (f. i Kbhvn. 10. Sept. 1811, d. 21. Sept. 1876), Datter af Urmager Jens K. i Randers og Helene Margrethe Lundgreen. 1857, 28. Maj, valgtes han til Provst for Sønderborg Provsti og 6. Dec. s. A. til Sognepræst i Broager. 1864 blev han afsat af de tyske Civilkommissærer. K. har udgivet en Digtsamling og en Sangbog Gamle og ny Viser til Brug for Skolen og Livet, med særligt Hensyn til det danske Folk i Sønderjylland. Han døde 1. November 1882.

Krigen 1848—49.

Efterat vi fra 1.—25. April havde havt dansk Indqvartering, først 5te Bataillon under Oberstl. Haxthausen (1.—8. Apr.), dernæst 6te Bataillon under Oberst Hagemann, fik vi den 27. om Aftenen tysk Indqvartering, først Brunsvigere under Oberst Specht (27. Apr.—3. Mai), dernæst Hannoveranere under Oberst Mar-

schal (3.—12. Mai), derpaa Oldenborgere og Meklenborgere under Oberst Rantzau (12.—28. Mai), paa hvilken Dag der skete Omqvartering og Oberst Specht kom tilbage som Forpostcommandør.

Medens den danske Armee laa nede ved Dannevirke og ventede paa, at Tydskerne ikke skulde komme, kastedes der Skandser (af Ingeniørerne, 6. Bat. og Egnens Beboere) paa Dybbøl Banker, særdeles i Lorens Nielsens og Paul Paulsens Mark, og alle Hegn omkring Banken og ned efter Færgen til bleve udryddede. Den 25. April om Eftermiddagen var hele Landevejen fra Hvilhøj til Sønderborg Færge opfyldt af danske Tropper, som retirerede over til Als. Skandserne, som ikke vare færdige, bleve rømmede, og der gik kun Patrouille op gennem Dybbøl over Stenderup efter Nybel til. Det første, som Brunsvigerne foretog sig, var at jævne de danske Skandser, og Befolkningen, som havde hjulpet at kaste dem, blev nu tvungen til at ødelægge dem igjen. Brunsvigerne gav sig nu ogsaa til at grave Skandser, flette Fasciner og Skandsekurve. Dette sidste Arbejde foretoges i Degnens Lykke mellem Degneboligen og Jens Alsings Huus. Her og i Peter Kirkmands Mark vesten for Hvilhøjsvejen stod nemlig Artilleriparken.

Kirken blev strax den første Nat slæbt fuld af Straa, Alterlysene brændte hele Natten, og Straaet blev liggende til fremtidig Afbenyttelse, indtil Hannoveranerne kom, da Kirken paa min Begjæring igjen blev rensat og lukket. Der savnedes en Deel Psalmebøger, Daabsklædet, Sølvklokken ved Klingpungen, ellers led Kirken dengang ingen Overlast. Præstegaar-

den var i Brunsvigernes Tid saa belagt, at vi ikke havde Raadighed over mere end Dagligstuen. Der blev jeg ogsaa quasi bevogtet, efterdi man uden Grund havde mig mistænkt for, at jeg skulde skjule en formentlig tilbagebleven dansk Frivillig, min forrige Elev, Grev Adam Knuth. (Der blev i denne Anledning anstillet Huusundersøgelse i Nabolaget og i Husene langs med Landevejen. De pirrede og stak omkring med Bajonetterne paa alle mistænkelige Steder. Et Sted — hos Rickel Clausens bag Kirken — randsagede de under Sengen og stødte med Bajonetten mod Noget, som de meente kunde være et Menneske. „Hier ist Gott verd. mich der Kerl“, udbrod de — og saa var det en Side Flæsk.)

De Danske begyndte i Begyndelsen af Mai at arbejde paa et Brohoved der, hvor Hans Peter Becks Sted laa, hvilket de afbrændte tilligemed Færgegaarden, Rebslager Petersens Sted samt de andre langs med Vejen liggende Steder, hvoriblandt de til Dyppel hørende Hans Ohlsens, Peter Hansens og Hans Peter Hansens Steder — og idet Tydskerne søgte at forhindre de danske i Brohovedets Anlæggelse, opstod der idelige Sammenstød. Ved disse Sammenstød blev der skudt Ild paa flere Huse, og navnlig afbrændte Peter Jensens Gaard, Maren Hørlyks Kaadsted, Jens Jensen Cosmus's Kaadsted, Jacob Dominicussens Sted (Brunhoved) og Lorens Nielsens Gaard. Tydskerne havde deres Forpostleir nede i Dalen ved Østen og forstode herlig at skjule sig for Bomberne under Kæmpehøiene. Den 16. Mai var en af de alvorligste Smaa-

skjærmydsler; da forsøgte Tydskerne at sætte sig fast i Christian Hansens d. Y.'s Gaard, og denne blev nu derfor nedbrudt af de Danske. I den sidste Uge før den 28nde Mai var det temmeligt roligt; vi hørte kun Tydskerne af og til snakke sammen om, at nu havde Danskerne deres Brohoved og Bro færdig, men man lod ikke til at vente dem.

Da hed det pludselig Søndagen d. 28. Mai Kl. henved 12: „Die Dänen landen und ziehen stark hervor“. Kl. henved 4 maatte Tydsken trække sig tilbage. Min Karl var med at kjøre Saarede. Vognen blev requireret af 3 Dragoner med blinkende Sværd og var borte i 14 Dage, saa jeg troede at borte var borte. Ogsaa slæbte Tydskerne Boelsmand Lorens Nielsen med sig, om hvem de troede, han havde signaliseret med de Danske, da han just var ude paa Marken og flytte Køer, medens Affæren begyndte. Han kom først tilbage efter Vaabenstilstandens Afslutning midt i Sept. Af Lig blev der indlagt en dansk Herregaardsskytte (Robertsen) og en hannoveransk Jægerlieutenant i Dyppel Kirke. De bleve siden bragte til Sønderborg. Ved Retraiten gennem Dyppel forsøgte Tydskerne flere Steder at sætte Ild paa, saaledes hos Skomager Andreas Iversen og Krudenerer Jens Peter Jensen, men Ilden blev slukket.

Den 28. Mai om Aftenen fik vi General Hansen (senere Krigsminister) i Qvarteer. Dagen efter (d. 29de), da det hed, at de Danske bleve drevne tilbage, førte jeg Hustru og Søn samt Tante Wally til Als, til Pastor Krog Meyer i Ulkebølle. Selv vendte jeg Dagen efter tilbage til Dyppel. Den 2. Juni kom Ge-

neral Schleppegrell i Qvarteer i Præstegaarden, og med Schleppegrells Stab var ogsaa en norsk Frivillig Kandidat Krogh, forhen Redactor af den Constitutionelle. Med ham var jeg den 5te Juni om Formiddagen gaaet til Stenderup for at besøge Nordmanden Baron Løvenskiold, som laa hos Hans Smed. Medens vi gik tilbage derfra, begyndte Kanonerne lystig at spille ved Forposterne. Vi fik travlt med at komme hjem. Jeg fik en Vogn til at holde i Beredskab, og da Skydningerne nærmede sig, satte jeg mig paa til- ligemed Onkel Wally (som boede i det saakaldte Enkesæde) og kørte ad Sønderborg til. Underveis saae vi allerede flere Vogne med Saarede. Træfningen trak sig nu ind igjennem Dyppel By. Byen blev fuld af Preussere, som brød op og plyndrede alle vegne, og spurgte ogsaa efter Præsten „den Verräther, den schwarzen Teufel“. Jeg stod imidlertid paa Kirkebaken ved Sønderborg og saa med smertelige Følelser og spændt Forventning ud over mit kiære Dyppel. Klokken henimod fem Eftermiddag blev Træfningen varm ned efter Staugaard og Suurlykke til; Tysken havde nemlig isinde at omgaae de Danske der, og snart stode Kapt. Otzens og Jacob Clausens Gaarde i Luer (antændte af de Danske), og ikke længe derefter brændte ogsaa Joachim Carstensens Kaadsted og Claus Clausens Gaard i Østen. Da var det Klokken henved 7 at Garden og 6. Bataillon blev ført i Ilden; de stormede frem imod Dyppel By og dreve Tydskerne ud. Ved Dyppel Kirke havde en Afdeling af 6. Bataillon en haard Dyst. Omegnen af Kirken og Præstegaarden laa bestroet med Lig. 2 Ty-

skere, den ene en Officer, bleve begravne paa Kirkegaarden tæt førend Tyskerne bleve fordrevne derfra Under Træfningen bleve Beboerne af Dyppel By beordrede til at rykke ud af deres Huse, og Størstedelen af min Menighed flyttede over til Als, deels samme Dag, deels de følgende Dage med Bohave og Kreatur, saa at navnlig Dyppel By fra 5. Juni til Høstens Begyndelse stod øde og forladt. Først i September efter at Vaabenstilstanden omsider var kommen istand, flyttede jeg over. Allerede den 20. Mai havde jeg havt Besøg af Herredsfoged Jacobsen (senere slesvig-holstensk Krigsminister) og Regjeringsraad Harbou, som reiste omkring for at forhøre, om Præsterne vilde anerkjende den provisoriske Regjering og publicere deres Forordninger. Jeg gav til Svar, at jeg ikke kunde dette, eftersom Kongen (ved Patent af 29. Marts) havde erklæret den provisoriske Regjering for oprørsk og paa det strængeste forbudt Embedsmændene at indlade sig med den eller fremme dens Planer, og jeg desuden allerede havde erklæret mig i samme Retning for den allerhøieste Regjeringscommis-sion, den Gang i Haderslev (d. 21. April). Min Erklæring blev tagen til Protokols og af mig undertegnet. Den 6te October, vor Konges Fødselsdag, kom 2 Dragoner fra const. Herredsfoged Nissen i Broager med nogle Forordninger fra den provisoriske Regjering og forlangte skriftlig Erklæring, om jeg vilde lade dem aflæse i Kirken. Jeg erklærede naturligviis, ifølge det Foregaaende, at jeg ikke kunde det. Ikke længe derefter hørte jeg, at der i tyske Blade berettes om min Afskedigelse. Dog modtog jeg først d.

29. October det under 13. s. M. af den provisoriske Regjering udfærdigede *Dimissionspatent*. Herr const. Justitiarius Henningsen fra Gravensteen kom samme Dag, der var en Søndag ved Kirketid, ridende i Ledtog med 4 Dragoner ind i Præstegaarden og præsenterede mig det bevidste Patent saalydende: „Die provisorische Regierung entlässt hiedurch den Herrn Pastor Kristen Karstensen Ihres Amtes als Prediger in Düppel. Den 13. October 1848. Beseler. F. Reventlau“ og udbad sig min „Qvittering“ for sammes Modtagelse. Han medbragte tillige et *Publicandum* uden Navns Underskrift, hvori det bekjendtgjordes for Sognet, at jeg af den provisoriske Regjering var bleven afsat fra mit Embede og at den under 22. s. M. installerede Fællesregjering havde stadfæstet den provisoriskes Foranstaltninger. Herr Henningsen tillod mig at prædike endnu denne Gang for den forsamlede Menighed. Det af Degnen Herr Jürgensen med megen Iver og Anstrængelse paa den yderste Kirkedør opslagne navnløse *Publicandum* sad der kun et Par Timers Tid. Hen paa Eftermiddagen flagrede kun enkelte Papirstumper endnu paa Kirkegaarden.

Næste Dags Middag (d. 30. October) ankom den som Præst i Dyppel constituerede Candidat Axelsen fra Mjøs til Dyppel Præstegaard; og Dagen derpaa flyttede vi til Sønderborg. Mit Tjenestefolk og Kreatur blev tilbage i Dyppel, da Dragonregimentet og Pastor Axelsen tillod det. Under 6te November indgik jeg derpaa med Begjæring til den saakaldte Fællesregjering om at vorde gjenindsat i mit Embede eller eventualiter at vorde bekjendtgjort med Motiverne

for min Afskedigelse. Menigheden indgik ogsaa under 1. November til Fællesregjeringen med Begjæring om at erholde mig tilbage; men paa begge disse Begjæringer svarede Fællesregjeringen under 22. November med allernaadigst Afslag, erklærede Embedet for „definitiv erledigt“ og gjorde Anstalter til dets Besættelse. Da Patronatet ikke vilde anerkjende min Afskedigelse, vilde samme naturligvis heller ikke præsentere til nyt Valg. Regjeringen præsenterede da selv, og det navnlig fornævnte Pastor Axelsen, min for dums gode Ven Pastor Schmidt fra Stenderup og Cand. Godt fra Buskmose; og Menigheden blev opfordret til at vælge.

Paa den berammede Valgdag, Fastelavns-søndag d. 18. Febr. 1849 mødte nu ingen andre Vælgere end Kirkeværgerne, og disse mødte kun for at erklære, at hverken de eller saa vidt de vidste nogen andre vilde vælge. Der blev heller ikke en eneste Valgstemme afgivet; men uagtet denne factiske Protest fra Menighedens Side udnævnte dog den provisoriske Generalsuperintendent Rehhoff paa Regjerings Vegne Herr Axelsen til Dyppel Menigheds Præst. Menigheden vedblev imidlertid at blive gjenstridig, kun saare faa søgte Kirke og slet ingen Altergang, det blev en gængs Tale, at Pastor Axelsen var nok Kirkens Præst, men Pastor Karstensen var Sognets. Skjøndt Passagen i Vinterens Løb, blev besværliggjort, og den politiske Politimester Mudderspach med sin Dragonvagt i og ved Dyppel Mølle viste mange tilbage, havde jeg dog hele Vinteren igjennem hartad daglig Huset fuldt af mine kjære Dyplinger.

Da den længe ventede 3. April omsider kom, og de røde Troier rykkede over, rykkede jeg ogsaa over. Jeg var imidlertid under 28. Marts bleven constitueret som Feltpræst ved den danske Armee. Herr Axelsen havde allerede den 2den April om Aftenen fjernet sig fra Dyppel, men blev den 3die April ved Middagstide tagen af de danske ved Büjskov og ført til Sønderborg, hvor han tilligemed Pastor Hiort fra Ulderup og Petersen fra Satrup sad nogle Dage og derpaa blev ført til Kjøbenhavn. Her blev han tilligemed de Andre frigiven imod, at han skriftlig forpligtede sig til ikke at vilde foretage Noget imod hans retmæssige Landsherre Kong Frederik d. 7de. Glæden i Dyppel ved de danskes Ankomst var stor, men varede desværre kun kort. Skærtorsdag og Langfredag holdt jeg Gudstjeneste i Dyppel, begrov om Lørdagen de i Træfningen ved Ulderup (d. 6te April) faldne Danske og Tyske paa Satrup Kirkegaard, og Paaske-morgen (d. 8. April) stod jeg med Armeens Reserve ved Dyppel Mølle og ventede paa Ordre til at gaa frem, men Toget gik tilbage over til Sønderborg. Fra 4.—7. April havde de Danske begyndt at opkaste Skandser paa Dyppel Hoider og ryddet Diger og Gjærder fra Hoiderne og ned imod Byen. Disse Værker bleve sidenefter ødelagte eller benyttede af Tydskerne.

Den 11. April begyndte nu Tydskerne at ind-
quartere sig i Dyppel, Ragebøl og Staugaard, 150—
200 Mand i hver Gaard. Først (i Dyppel) Sachsere
og Chur Hessere til April Maanedes Udgang; dernæst
Brunsvigere og Nassauere i Mai og Juni; siden Ol-

denborgere (der kom fra Ragebøl og blev der afløste af Brunsvigere) i 3 Uger; derpaa Kongel. Sachserne i 12 Dage — tilsidst Hannoveranere og Preussere. Den 12te April mod Aften foretog de danske (General Bülow) en Recognoscering ned imod Dyppel og ind i den nedre Deel af Byen. Dette maatte naturligviis hævnnes, og Dagen efter paafulgte — „Die Erstürmung der Dyppeler Schanzen“ som vel at mærke ikke var besatte. I Nattens Mørke listede Tyskerne sig ind paa de danske Forposter, afskare ogsaa en Deel i Lorens Nielsens Huus, som dog snakkede sig fra dem og snege sig ned til Stranden, og i Dagbrækningen stode Tyskerne kun et Par Hundrede Skridt fra det danske Brohoved. Men nu fik de saavel fra de faste Batterier som fra Kanonbaadene saa kraftige Morgenhilsener, at de ansaae det for raadeligst at trække sig tilbage, og for at dække Tilbagegangen og distrahere de faste Batteriers Opmærksomhed, kjørte sachsisk Artillerie op og leirede sig i Suurlykke Egnen mellem Brunhoved og Kapt. Otzens Gaard. Her fik Sachserne 3 Kanoner demonterede, og medens der sloges om dem (de Danske fik de 2) gik der Ild i Dyppel Mølle, Lorens Nielsens Huus og Kapt. Otzens Gaard, hvilke 2 sidste Steder saaledes afbrændte anden Gang i denne Krig. Tyskerne mistede denne Dag mange Folk; 7 idetmindste (over hvem et Trækors og en Steen med deres Navn) ligge begravne her paa Kirkegaarden; flere ligge paa Satrup og andre Steder. I Præstegaarden og Kirken laa der stadig indquarteret en heel Bataillon, circa 1000 Mand. Saavel Kirke som Præstegaarden blev stadig ilde medhandlet, og uagtet Præ-

sten Axelsen (som fra Kjøbenhavn vendte tilbage til Dyppel) var Troppernes Ven, formaaede han ikke at afværge Ødelæggelsen. Særdeles efter Affæren den 17. Mai, Christi Himmelfartsdag, sporede man Vandalsisme i Kirken. Orgelet blev aldeles ødelagt, Alterbordet sad man og flikkede Sko paa, Maleriet i Alterbladet blev udskaaret og stjaalet, Moses, Christus Figurerne bleve lemlæstede, flere Stolstader bleve ødelagte og Dørene i Aflukket bag Alteret borttagne og rimeligviis brændte. Kirken har i denne Tid bogstavelig talt mere været lig en Røverkule end et Bedehuus! — I Præstegaarden var der ved de tyske Troppers Bortgang kun hele Døre og Vinduer i de 3 af Officerer benyttede Værelser, ellers var Døre og Vinduer itu eller borte, Sengesteder, Skabe, Trappegelænderet og alt andet Brændbart borte og brændt. Væggene, saavel malede som kalkede, vare saa forslaaede og forhuggede, at de nogle Muurstene overalt tittede frem. Hylder og Beklædning i Spisekammeret, Mælkestuen og Kjælderen borte og brændt, kort sagt i hele Hovedbygningen var der næsten intet uden de nogle sorte Steenvægge tilbage. Ogsaa i Ladebygningen saa man dygtige Spor af Ødelæggelsens Vederstyggelighed. Næsten alt Træværk i Lo og Lade, i Stald og paa Stænge var borte og brændt. Ogsaa Haven var forfærdeligt medhandlet: ikke alene at Stakittet ved Indkjørselen og omkring Haven var borte og brændt, men mange Træer vare omhugne eller ødelagte, det Hele saa ud som et Vildnis. — Andre Steder her i Sognet gik det dog noget bedre end i Kirken og Præstegaarden, men overalt er der bleven meget ødelagt, fornem-

lig paa Grund af den stadige Brændemangel. Somme Steder (f. Ex. i Ragebøl Kro) reve de endogsaa Ladebygninger ned for at faae Brændsel.

Fra Midten af April opførte nu Tyskerne det ene efter det andet Batteri langshen over Kammene paa Dyppel Bakke, først en stor Skandse med Blokhuus bag ved Lorens Nielsens afbrændte Gaard, dernæst et bag ved den afbrændte Dyppel Mølle, siden et ned efter Suurlykke til, ogsaa med et Blokhuus; derpaa kastede man en Skandse mellem det sidste og Lorens Nielsens afbrændte Gaard og dernæst et andet Batteri sønden og østen for samme Gaard og nedenfor den forstopførte Blokhuusskandse, det saakaldte Gefions Batteri, fordi det blev belagt med Kanoner fra Gefion. Ogsaa bag ved Peter Petersen Suurlykkes Gaard begyndte man at opkaste et Batteri. Saa havde man ogsaa ud mod Vimmingbund opkastet adskillige Batterier. Kanonerne Antal vides ikke. Da nu Tyskerne endvidere d. 6. Juni gav sig ifærd med at opkaste en Lobegrav langs med deres Skandselinie, udspændte der sig en temmelig alvorlig Fægtning, som varede hele Dagen og under hvilken Peter Jensens (2den Gang) og Jens Jensens (Sneis) Gaarde afbrændte, begge skudte i Brand af Tyskerne. Midsommersnat blev der derpaa igjen en lille Fægtning, idet Tyskerne vilde overrumple de danskes Feldvagt ved Jacob Dominicussens Huus, og ved denne Lejlighed blev dette Huus anden Gang afbrændt.

Medens Tyskerne laae her, har de blandt andet ogsaa udgravet og undersøgt Kæmpehøiene (de saakaldte Galgehøie, fordi der i gamle Dage har staaet

en Galge der), men om de har fundet noget Kostbart eller Mærkværdigt vides ikke.

Den 21. August bleve Fangerne udvexlede ved Sneiled, dér hvor Apenrader og Gravenstener Landeveiene støde sammen.

En Mængde trefarvede Flag paa høie Stanger flagrede og viftede imidlertid paa Dyppel Skandser. Under vældige Hurraraab og Afsyngning af deres Yndlingssang „Schleswig Holstein“ fore Tyskerne afsted og til deres ventende Venner. De Danske derimod gik meget roligt og ytrede kun nu og da til hinanden: Nu Gudskelov vi slap ud af det Slaveri! Den 9. Sept., en Søndag, afbrændtes Blokhuusene og Barakkerne paa Dyppel Bakke, efterat de slesvig-holstenske Gensdarmen, som efter de udenlandske Troppers Bortmarsch havde bevogtet dem, et Par Dage iforveien vare opløste og forsvundne; og det tilbageblevne Skandsetømmer og Riisværk blev bortført deels af Alsingerne, deels af Omegnens Beboere. Hvem der har sat Ild paa Skandserne vides ikke, men i tyske Aviser har der længe gaaet Røg af den Brand — „die Zerstörung der Düppeler Schanzen“.

Saasnart som den ifølge Vaabenstilstandsconventionen (af 10. og 17. Juli) forordnede Bestyrelsescommission for Hertugdømmet Slesvig under 25. August var bleven installeret, indgav jeg under 28. s. M. et Andragende til samme Commission om snarest mulig Gjenindsættelse i mit Embede, og Menigheden indgik ogsaa gennem sine Repræsentanter med Begjæring om at erholde mig tilbage, ligesom ogsaa Patronatet (Grev Arthur Reventlow efter Fuldmagt fra Patronen)

gjentagne Gange androg paa min Gjenindsættelse. Sagen blev overgivet til Amtmanden over Sønderborg-Nordborg Amt Johannsen til Undersøgelse og trænedes i en langsommelig Tid.

Endelig den 16. November 1849 modtog jeg (i Sønderborg) en under 15. s. M. udfærdiget Resolution fra Bestyrelses-Commissionen i Flensborg, hvori det gaves mig tilkiende, at Bestyrelses-Commissionen havde besluttet at gjenindsætte mig i mit Embede som Sognepræst for Dyppel, samt at det var overdraget den prov. Superintendent Provst Rehhoff i Apenrade at udføre min Gjenindsættelse, og at Pastor Axelsen saavel som Grevskabets provisoriske Administratorer Feddersen fra Kieding og forhenv. Inspector Jürgensen paa Sandberg vare underrettede derom. Jeg begav mig herefter strax samme Dags Eftermiddag over til Dyppel og lod ved Kirkeværgerne Pastor Axelsen tilspørge, om han ifølge denne Resolution var villig til at fratræde og overlade mig Embedet. Han erklærede derpaa, at han ikke vilde, og benægtede overhoved at have modtaget nogen herom handlende Underretning. Jeg ventede nu i 8 Dage paa Underretning fra Rehhoff, men da saadan ikke kom, og Rygtet desuden meldte om, at baade han og Axelsen havde protesteret, indgav jeg under 23. s. M. Begjæring til Bestyrelses-Commissionen om, at samme vilde foranstalte det Fornødne til min Gjenindsættelse. Jeg ventede derefter endnu andre 8 Dage paa Svar fra Flensborg, men da der intet kom, tog jeg først i December selv til Flensborg for at fremskynde Sagen. Her fik jeg det Raad, at jeg skulde flytte over til Dyppel og see at komme

til Rette med Axelsen, og tillige det Løfte af Kammerherre Tillisch, at jeg i Lobet af de første Dage skulde høre nærmere fra Flensborg. Den 7. December flyttede jeg da over til Dyppel og drog ind i mit umiddelbar ved Præstegaarden beliggende Huus, samt tilkjendegav Axelsen, at jeg nu var her for at overtage mit Embede. Han var nu ogsaa i Forstningen villig til at fratræde, og jeg beredte mig til at tiltræde mine Funktioner her igjen d. 9. December, som var 2den Søndag i Advent, men saa kom der Dagen iforveien, d. 8. Decbr., en Skrivelse fra de saakaldte Administratorer for Grevskabet, hvori det paalagdes Axelsen at vedblive at fungere og forbødes Menigheden og dens Forstandere at henvende sig til mig i Embedsanliggender. Og nu vilde Axelsen naturligviis ikke vige. Da der nu om Søndag Morgen var en usædvanlig Mængde Folk forsamlet ved Kirken i Forventning om, at jeg skulde forrette Gudstjenesten, og adskillige kom ind til mig og anmodede mig om at gaa med dem, som vare komne for at høre mig, ned i Skolen og holde Andagt, da de ellers vilde vende tilbage med uforrettet Sag, saa var jeg dertil villig, og vi bestemte Tiden til Klokken 11 for ikke at forstyrre Gudstjenesten i Kirken. Men aldrig saasnart havde Pastor Axelsen gennem Degnen erholdt Kundskab herom, før han indfandt sig hos mig og erklærede, at han ikke tillod saadant og at han vilde gjøre alt hvad der stod i hans Magt for at forhindre og forstyrre vor paatænkte Andagt. For da ikke at volde Skandale opgav jeg det Paatænkte, men forfattede en Beretning om det Forefaldne og reiste Dagen

efter med Kirkeværger Lorens Lorensen fra Ragebøl og Skoleforstander Jørgen Hansen fra Ravnkoppel til Flensborg for dog omsider at faa Ende paa Sagen. Her fik jeg da udvirket, at der blev givet Commis-sorium til Amtmand Johannsen paa Nordborg, hvor-ved det overdroges ham at besørge Axelsens Fjer-nelse og min Gjenindsættelse, og denne Forretning skete da d. 14. December om Formiddagen i mit Huus her ved Præstegaarden. Pastor Axelsen var endnu under denne Forretning i Førstningen passiv Modstander, men da det betydedes ham, at han i Vægringstilfælde vilde blive tvungen, faldt han om-sider tilføie og forlod ogsaa Dagen efter Menigheden. Ved Afregningen med ham maatte jeg forpligte mig til at betale ham for den Deel af Avlingen og Tien-den som endnu var forhaanden (circa 230 Traver Korn og 17 Læs Hø) samt for hans Andeel i det løbende Aars Offre og øvrige faste Emolumenter i Alt 450 r. cour.

Notitser om Krigen fortsatte i Dyppel.

Alle Sognebeboere vare enige om, at det tyske Militær var langt bedre at komme til Rette med i Aaret 1849 end i Aaret 1848. Med Undtagelse af den første Dag, de indqvarterede sig her, d. 11. April, sørgede Militæret selv for sin Forpleining og forlangte kun af Beboerne, at de skulde forsyne dem med Brænd-sel samt med Mælk og Smør saa meget de kunde, det Sidste dog kun for Betaling. Der fandt vel af og til

adskillig Uorden Sted, f. Ex. rapsedes der endeel Lam og Høns — (hvorfor der formodentlig i Vinteren 49—50 blev saa dyr Tid paa Æg, at man maatte betale Sneseu med 10—15 Sk. cour.) — men ellers give Beboerne i det Hele taget et godt Skudsmaal. Næsten Ingen af Militæret yttrede nogen Uvillie imod Befolkningen for det danske Sindelags Skyld, og mangen En lod sig endogsaa aabenbar forlyde med, at Folket havde Ret i at holde paa sin Nationalitet og med sin Konge. Det var ikke med deres gode Villie, at de vare komne her, de var heller end gjerne bleven hjemme at passe deres Dont og sørge for deres Familie, men det var de høie og lærde Herrer, som havde afstedkommet al den Ulykke og Forvirring baade her og hjemme hos dem. Efter hvad de kunde see, havde Folket det godt her, bedre end de havde det hos dem, og de kunde godt begribe, at man ingen Lyst havde til at indlemmes i Tydskland, efterdi der ikke derved kunde være nogen Fordeel at vinde, men snarere det Modsatte. Saadanne Yttringer, som de her anførte, ere efter Beboernes Beretning blevne gjorte af mange, især menige Soldater. Ja mange af de Menige (ogsaa nogle Officerer) skjendte endogsaa paa de saakaldte Hjemmetydskere, som de ansaae for Ophavsmændene til Spektaklen, og vist er det, at de fuldt saa gjerne boede hos danske Folk som hos Hjemmetydskerne, og at danske Folk i Almindelighed havde mindre vanskeligt med at komme ud af det med dem end hine. Noget lignende erfarede jeg ogsaa selv i 1848, da flere Officerer ligefrem udtalte sig i samme Retning for mig personlig, og navnlig aldeles billigede, at jeg ikke

kunde føle mig bevæget til at anerkjende den provisoriske Regjering og svigte den Kongen givne Trokabsed. Da jeg f. Ex. engang gjennem Generalsuperintendenten Callisen modtog den provisoriske Regjerings Anordning angaaende Kirkebønnen og jeg (i den Hannoveranske Oberst Ranzows og den Meklenborgske Hauptmann Müllers Nærværelse) yttrede, at jeg ikke undlod at bede for Kong Frederik, det maatte saa gaae som det vilde, slog Hauptmann Müller mig paa Skulderen og sagde: „das ist recht, das respectire ich, hol mich der T. . . .“ Den 5te Juni 1848 var Træfningen, som allerede bemærket, haard i Omegnen af Kirken. Flere Bomber og Granater sloge ned og sprang her, 2 gik igjennem Boelsmand Lorens Hansens Lade, og man ventede, at der var Ild, for det røg og smøg forfærdeligt, men det tændte dog ikke. Beboerne skjulte sig dels bag Grundstenene i Huse, dels i Huler i Jorden, Brønde o. s. v. Vore Naboer Jens Alsing og Peter Johannsen havde ogsaa (1849) gravet dem et Hul, hvori de vilde skjule sig, naar der kom noget paa, og — forunderlig nok, inden Aaret var omme, vare de begge i Graven. — Ogsaa 13. April og 17. Mai 1849 naaede Bomberne fra de danske Batterier paa Als tæt herop til Kirken og sprang til Beboernes store Forskrækkelse ved deres Huse, uden dog at anrette nogen Skade.

Af Curiositeter fortælles adskillige. Saaledes havde Strandvagten nede ved Hans Jørgensen Madsens Strand lavet sig et Batteri, bestaaende af en Decl Trumleblokke og andre Rundstykker, som de lagde paa Vognhjul og lode pege u! mod Stranden, og satte

en med en Stok som Flint bevæbnet Straamand til Vagt derved. Ved Affæren d. 5. Juni 1848 havde Tydskerne barricaderet sig i flere Huse, saaledes i Lien hos Andreas Andresen. Her forefaldt følgende underlige Scene. Medens Husets Folk skjulte sig, det bedste de kunde (Naboen Hans Alexandersens var ogsaa kommen derhen med Hest og Køer og laa i Bagerovnen, holdende de uforstaaende Dyr i Reb), og medens nu Militæret havde travlt med at brække Hul i Muren og stikke Bossepiben ud og brænde los, gik der en heel forvoven og ufortrøden Tydsker omkring i Stuen og spille paa en Fiol — for nu „ging es lustig“ yttrede han, da Folk udtalte deres Forundring over hans besynderlige Adfærd.

Af *curiose Misforstaaelser* fortjene at anføres: Et Steds vilde Tydskerne have en „Hammel“. Bonden bragte ham en Vognhammel. Et andet Sted vilde de af Bondemoer laane en „Tasse“. Bondemoer løb ud til sin Mand: „Faer! de vil have vor Gasse.“ „Ja Moer, der er intet andet for, vi maae give dem den.“ Og saa fangede de Gassen og bragte den ud til Tydskerne. Ovre i Satrup kom der en tysk Patrouille til en gammel Mand og spurgte efter „Dänen“. Manden viste dem hen til „Degnen“, som, da han just ikke var nogen „Dänenfreund“, faldt i stor Forundring over, at man vilde søge danske i hans Huus.

I en af de udgravne Kæmpehoie fandt Tydskerne en Beenrad, som efter hvad Folk mener skal have været Levninger af en Dreng, der 1761 tjente paa Hans Hansens Sted her ved Skolen. Den stakkels Dreng fik et bedrøveligt og besynderligt Endeligt. En

Nat kom der nogle Gavtyve ind hos hans Husbond Christen Hansen i det Værelse, hvor han laa, og vilde stjæle hans Husbonds Penge. Drengen vaagnede og raabte: „Heida, hvad vil I ved Faers Skaf?“ Hvorover Tyvene bleve forskrækkede og fortrak. Noget Tid efter var Drengen nede i Lodlykke-Egnen for at røgte sin Husbonds Qvæg. Der traf Gavtyvene ham, og da der ingen Folk var i Nærheden, tog de og hængte ham i et Træ. Drengen blev nu anseet som Selvmorder og som saadan begravet under Galgen. En deel Aar derefter blev Anføreren for Tyvebanden greben og hængt i Nybel, og før sin Død bekjendte han blandt andre Gavtyvestreger ogsaa denne, at han for at hævne sig paa Drengen havde gjort det af med ham paa ovenomskrevne Maade.

Nede ved Skandseværkerne, navnlig i Dybbøl Osten hos Philip Christensen (nu Hans Petersen), havde Tydskerne forfærdiget en heel Deel smaa nydelige Mølleværker, som dreves ikke alene af Vind, men ogsaa af Vand og skulle have været meget snildt og kunstfærdigt indrettede.

Foruden de paa Kirkegaarden begravne tyske Militærlig vides med Vished, at der ved ovennævnte Hans Petersens Gaard (paa Blegnepletten) ligger (fra 49) en Tydske. Fra samme Aar og navnlig fra 13de April ligge der 3 Baiere i Bolsmand Nicolai Christensens Toft i Dybbøl By, formodentlig fordi de som Katholikker ikke kunde begravet blandt Kjættene paa vor Kirkegaard. Af danske Militærlig vides kun om eet. Det ligger ved Hvilhøi Kro i Æblehaven tæt ved Landeveien og blev begravet der

efter Affæren den 5. Juni 1848. Formodentlig har han hørt til 12. Bataillon, som jo her havde en svær Dyst. Her var det jo ogsaa Morgenstjerne faldt (i et Ledgab lige ved Landevejen).

Overalt malede Tydskerne Figurer, Vers, Navne og Inscriptioner. I Kirken staaer, foruden en deel Navne og Datoer, bag paa Alterbladet: „Wer nach Schleswig Holstein ist gewesen, der kennt die Sache schon zu gut. Man muss mit solchen Schweinen leben, sich auch noch quälen bis auf's Blut.“ Fremdeles: „In diesen Edeln Hallen, kennt man die Rache nicht, da lass den Mensch verfallen und sündet ganz fürchterlich.“ Andre læse: Und „lässt der Mensch was fallen, das stinkt“ etc. Paa anden Side (til Høire) læstes: „Mein Haus ist ein Bethaus; Ihr habt's aber zu einer Mördergrube gemacht“. Paa Orgelloftet stod skrevet ved Døren (til Venstre): „Kleines Quartier für 10 Mann, Braunschweiger 2. Bataillon 3. Compagnie. Soldat: Rode, Jochens, Schlitte, Monkemeyer, Bodenhager, Ahrens, Pralle, Schniede, Bank, Peters d. 15. Juli 1849.“ Formodentlig har man altsaa brækket Orgelet ned for at faa bedre Plads. Et Timeglas, som for havde været anbragt paa Prædikestolen, men som senere blev borttaget derfra og hensat paa Orgelloftet, have samme 10 Mand først anbragt over Døren indtil Orgelværket, formodentlig for at studere Tidens Flygtighed, men siden efter er Timeglasset forsvundet ligesom Orgelet. — I Præstegaarden stod flere Steder paa Vægge og Døre: „Leb wohl, geliebtes Pfarrhaus.“ I Salen ved Indgangen til Hjørnestuen: Rantzow potens ille gene-

ralissimus dormit; ne censes, Sonderburgiam esse delendam? pax est. Auf deutsch: Ranzow, der mächtige Generalissimus schläft. Meinst du nicht, dass Sonderburg in Flammen gesteckt werden müsse? Aber es ist Friede. Indenfor paa Væggen til Venstre i den grønne Stue: „wir wünschen unsern Nachfolgern viel Vergnügen, wie wir es genossen haben“ — og „Hier ist die schöne Küche Dippel, so dicke Flöhe herum hüpfen.“ Disse Dyr var der ogsaa siden efter en stor Overflødighed af her i Præstegaarden og overalt i Byen; man kaldte dem tydske Indqvartering. — Ovre paa det nordostre Hjørne af Enkehuset var paa Ydervæggen med megen Kunstfærdighed tegnet (med Kul) en Hest med en Hund paa, efter Sigende tegnet efter Naturen. Der var nemlig en Hund ved Indqvarteringen her, som udmærkede sig ved Færdighed i Ridekunsten. Et Steds her i Byen havde de ogsaa afmalet Degnen Jürgensen og Præsten Axelsen, paa hvilken sidste Soldaterne i det Hele ikke vare gode. Han havde nemlig holdt en Feltprædiken for dem engang og deri formanet dem til Orden og sædeligt Forhold, „de maatte vide, at de ikke var komne herind for at plage Folk og ødelægge deres Eiendom, de var jo komne for at forsvare Landet.“ Sligt toge de ham saa ilde op, at de endog havde Lyst til at slaa ham ihjel. Han maatte ogsaa flere Gange fortrække, fordi han ikke kunde hytte sig mellem dem, og ved Bortgangen sloge de næsten alle Ruder i Præstegaarden itu.

Efterat Skandserne vare brændte, blev Værket synet af de graastenske Autoriteter Over-

inspektør Krogh og const. Justitiarius Henningsen, og det tiloversblevne Træværk blev henført til det saakaldte Sjøvsted ved Klodsmager Nicolai Lorensens Huus, og der blev lovet denne Mand 2 Sk. cour. om Ugen for at have Opsyn med samme. Efterat vore Krigsfolk d. 16. Juli 1850 varé rykkede over, blev det nævnte Træværk ført til Sønderborg. I Januar 1850 havde vi nogle Dage svenske Dragoner i Indqvartering, da de, formedelst at der var tillagt ved Færgen, ikke kunde komme over til Als. Saa havde vi ogsaa den 9. Juli Nordmænd kommanderede fra Apenrade, som nu droge bort, efter at Freden den 2. Juli var afsluttet, og Landet skulde besættes igjen af Kongens egne Folk. Her i Præstegaarden laa en Kapitain Garben fra Christiania. Den 15. Juli kom der atter Nordmænd til Sognet, den Gang til Ragebøl, hvor de forbleve til den 17de, da de, efterat vore Folk vare passerede, begave sig til Sønderborg for at indskibes til Norge. Den 16de tidlig om Morgen var nemlig den Afdeling af det danske Militær, som laa paa Als, passeret forbi og gaaet til Flensborg. Vi hilste paa adskillige af vore gamle Venner og Bekjendte ude ved Bøffelkobbøl, hvor de i den trykkende Hede hvilede under Træerne og forærede deres Frokost.
